مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

جورج فوستر
ترجمه: رحمت آریا

۲۰۲۶/۰۴/۱۷

د جورج فوستر یون لیک: له بنګاله تر لندن سفر

دوهم ټوک

(۴۹)

زموږ د خوځېدلو له چمتو والي دوه ورځې مخکي علي عباس کښتی ته راننوت او ویې ویل چې د ګمرک مأمور هيڅ غوښتني ته غاړه نـهٔ ږدي. هغه ټينګار وکړ چې اوسمهال آقا محمد دي ته لېوال نـهٔ دئ چې چا ته له دې ولايت څخه د وتلو اجازه ورکړي او که وربانديې پوه سي چې ما ته يې د تېښتي لاره برابره کړې ده نو له سختو عواقبو سره به مخامخ سي. زه پوهيدم چې د ټولو کورنيو مسافرينو لپاره ممنوعيت پلی سوی او د روسانو لېږل تر شلو نورو ورځو لپاره شا ته غورځول سوي دي ترڅو د دولتي کاروانو پاتي برخې تر سره کړی. زما پام دې ټکي ته واوښت چې هغه په قوم فارسي چې ما يې د خساراتو د جبران تکل درلود ډېر ريسک او يا خطر پر ځان منلی دئ. همدا شان زما پام سو چې که دی له ما سره له خبرو کولو ډډه وکړي نو زه به خپله (سري) ته لاړ سم او خپله ستونزه به د هغـهٔ ځای مشر ته ووايم. هغه ډېر ښه پوهېدهٔ چې ددهٔ د ارباب پريکړه به ددهٔ په ګټه وي. همدا استدلال اغيزمن وو او کله چې له هندوستان څخه زما د سرو زرو د اندازې تأييد وسو نو وروسته راته اجازه راکړل سوه چې د (سري) له مسير پرته له بلې هرې لارې چې لاړ سم راته اجازه سته.

مخکي له دې چې د فارس له دې برخې ووځم غواړم د فارس د جغرافيي او له روسيي سره د فارس د تير مهال او اوسمهال د سوداګری په اړه لنډ توضيحات ورکړم. مازندران په حقيقت کې د کسپين د سمندرګي د سويلي څنډې په مرکز کې واقع دئ، له ختيځ لوري له استراباد، له لويديځ له ګيلان او د شمال له لوري له غرنی ځنګلي سيمې سره نښتی دئ چې مخکي مو ورته نغوته وکړه. د (سري) کلا سره له دې چې د خپل استحکامي دليل او مرکزي موقعيت پر بنسټ د مازندران د والي په استوګنځي بدل سوی خو بالفروش د مازندران د مرکز په توګه په پام کې نيول سوی دئ.

دا ښار د يوهٔ نامنظم مستطيل په بڼه جوړ سوی چې محيط يې تقريباً يو نيم مايل دئ. دا ښار د ټيټې ځمکي او نمجني خاورې پر مخ واقع دئ او همدا لامل دئ چې ددې ښار لارې او کوڅې د ټول کال په اوږدو کې له ختو او چکړو ډکې وي. کورونه يې ساده او له خامو خښتو جوړ سوی دي او مسطح چتونه لري او د کورونو کوچنی اندازه ده چې هغوی ته يې ساده بڼه ورکړې ده. دلته څلور کاروانسرايونه دي او هغه نظم او هوساينه نه لري چې د فارس د شمال کاروان

افغان جرمن آنلاين په درنښت ټاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزي بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولـئ

سرايونه يې لري او زښت ډېر کوچني دي. بازارونه يې چې د معمولو آسيايي ښارونو ښه لري ځرګندوي چې دلته سوداګري مخ په ودې ده او له ګڼه ګوڼې ډک دي.

د مازندران وريجې عالي کيفيت لري او د سيمې د خلکو اصلي خوراکي توکی دئ. له دې چې دلته پلنډۍ/ باتلاقونه ډېر دي نو د سيمې خلک د خپلو ورځينو مصارفو لپاره د غنمو د کرکيلې په برخه کې له ستونزو سره مخامخ دي او هغه غنم چې دلته توليدېږي ټيټ کيفيت لري. ددې ځای شتمن او بډای خلک خپله وچه ډوډۍ د شيروان له اوړو څخه پخوي چې غټه برخه يې د مسچيد سير له سيمې څخه دلته واردوي. دغه کمښت تر يوې کچې د بورې په توليد سره جبران کيږي، سره له دې چې ددې ځای بوره چندان عالي کيفيت نه لري خو بيا هم تر يوې کچې د ورځنيو مصارفو لپاره کافي ده. په فارس کې بورې ته د عامې تقاضا په کتنې او دا چې د سندهـ په دې لور کې په ندرت توليد کيږي هيله کيږي له دې چې مازندران به د بورې له توليد څخه چې د روسيې سويل ته نيږدې واقع دئ ډېره ګټه وکړي ځکه چې په مازندران کې ډيره توليد کيږي. خو ستونزه دا ده چې دلته د بورې د جوړولو او تصفيې پوهه څوک نه لري ترڅو له دې ارزښتناکي سرچينې څخه ډيره ګټه تر لاسه کړي.

خبر سوم چې د استراخان يو استوګن دې سيمې ته د قند د يوې فابريکې د جوړولو لپاره راغلی وو خو دده د هڅو له ناکامېدلو وروسته بل هيڅ چا داسې هڅه نـﮥ ده کړې. که روسانو په دې برخه کې مهارت درلود نو کولی يې سوای چې د خامو شکرو په وارد کولو سره يوه ګټوره سوداګري ورڅخه جوړه کړي. همدا شان مازندران يوه لږه اندازه وړۍ هم توليدوي چې توليد کوونکي يې يهودان دي. ددې سيمې اصلي سوداګري د باکو د بندر په منظمو مبادلاتو پورې تړلې ده چې سپين او رنګه چيټ ټوکر، مالوچ، او وريجې دي چې دوی يې وارد کوي او روسي اوسپينيني ميلې، زعفران، اوړه او ماهوت ټوکر استراخان ته صادروي. اوسمهال په دې سيمې کې سوداګر له څلورو يا پينځو کښتيو څخه ګټه اخلي او د آقا محمد او د روسانو تر منځ د اړيکو د ښه کيدلو په صورت کې او په ځانګړې توګه که د بورې توليد ډېر سي نو کيدای سي دا سوداګري ډېره وده وکړي.

فارسيانو له مودو راهيسې هڅه کړې چې د کسپين په سمندرګي کې بيړۍ وچلوي خو چندان بريا يې نه ده تر لاسه کړې؛ ددوی بيړۍ مخ خلاصې، په بد ډول جوړې سوې او بد مديريته بيړۍ دي او په ندرت د سمندر له غاړو ليرې کيږي خو که هوا لږ ښه وي بيا د سمندر له غاړو ليرې ځي. ددغو بيړيو ډېرۍ برخه په فرآباد Farabad کې جوړيږي؛ فر آباد د مسچيد سر د ختيځ په ديرش مايلی کې د سيند د غاړې يو ساده ښارګوټی دئ او اوسمهال د وريجو، مالګې، کبانو او کلالي لوښو سوداګري لري. اروپايي جغرافيه پوهانو دې ته د مازندران په نوم نغوته کړې او ويلي يې دي چې د اهميت وړ ښار دئ او خپل نوم يې يوه ولايت ته ورکړی دئ. د فرآباد پخوانی اهميت د فارس په تأريخ کې په درناوي ياد سوی دئ خو نن د هغـﮥ ښار ډير لږ شواهد پاتي دي.

د استراباد Astrabad ولايت چې د کسپين د سمندرګي په ختيځې ضلعې کې واقع دئ د باندنی سوداګرۍ لپاره لږ محصول لري؛ هوا يې ډېره ښه ده، ښکلي يو په بل پسې غونډۍ او خوړې خوندروې اوبه لري.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

د صفوي د سلسلې تر ټولو ځواکمن پادشاه شاه عباس ددې ولایت له ښکلې هوا څخه دومره اغیزمن سو چې د اشرف[1] د خلیج څنګ ته یې یوه ماڼۍ ودانه کړله؛ دی به اغلب وختونه د اصفهان [2] له تودوخې په تېښتېدو دلته راغی. ددې ځای د سمندري صادراتو په اقلامو کې یوازې خړ وچ سوی کب دئ چې په لوګي/ دود باندې پخېږي او روسان یې دومره خوښوي چې هر کال له استراخان څخه دوه محمولې واردوي.

د کسپین له سمندر سره ژی په ژی بډای ولایت ګیلان دئ چې د مازندران په لویدیځې لمن کې پروت دئ؛ ګیلان له لویدیځ لوري د تالش او آسترا Talish and Astra په څمکو کې رالنډېږي؛ له سویل لوري له لوړو غرونو سره نښتی دئ چې دا غرونه دا ولایت د کشان او کسبین Canashan and Casbin له توابعو څخه جلا کوي.

د ګیلان والي هدایت خان د خپلې استوګنې له پخواني ځای رشد Reshd څخه لاس اخیستی او د مازندران د بریدونو له ویرې یې د خپلې شتمنۍ او کورنۍ د امنیت په پار د انزیل شاوخوا وو ته پناه وړې ده، روسان په انزیل کې یوه ټینګه استحکامي فابریکه لري او هلته ددوی سرتېري سته چې څو قبضې توپونه هم [3] لري.

په پام کې ده چې هدایت خان دوه لکه پونډه عاید ولري او ددې عاید لویه برخه د وریښمو له تولید څخه تر لاسه کېږي؛ ویل کېږي چې نوموړي له دې عاید څخه پریمانه پانګه ټوله کړې ده. دلته باید تاسو ته خبر در کړم چې تاسو د فارس پیسې په خپل معیار مه محاسبه کوئ ځکه په دې هیواد کې هر تولیدي محصول په ارزانه قیمت تولید کېږي نو ځکه کولی سئ د مسکوکاتو ارزښت یې په دې ډول محاسبه کړئ چې په انګلستان کې دوه چنده ارزښت ولري.

هدایت خان د شپیتو کالو په شاو خوا کې عمر لري؛ د ګیلان د سید د معلوماتو له مخې چې څوځو ځله مو یاد کړ، ویل کېږي چې هدایت خان ظالم، مستبد او ډارن سړی دئ. هغه پوهېږي چې د آقا محمد خان پر وړاندې ناتوانه دئ نو ځکه یې ځان په بشپړ ډول د پیترزبورګ دربار ته سپارلی دئ او ویلای سو چې ددهٔ ځواک او شخصي امنیت له هماغه ځایه سرچینه اخلي. روسان هم له دې چې له ګیلان څخه ګټې تر لاسه کوي نو د هغه په ملاتړ کې به کوم کمی ونـهٔ کړي.

د ګیلان د وریښمو سوداګري عمدتاً د ارمني سوداګرو او د روسي رعایا په لاس کې ده، چې د کسپین د سمندرګي د سوداګرۍ ډېرۍ برخه په واک کې لري او ددوی له لارې استراخان ته صادرېږي. پخوا وختونو کې به خلکو په دې خبرې باور درلود چې هغه وریښم چې له ترکیې څخه اروپا ته راوړل کېږي ټول یې د عثماني په امپراتورۍ کې تولید کېږي؛ خو له دې چې اوس مو له فارس څخه ډېر دقیق معلومات تر لاسه کړي دي داسې ښکاري چې ترکي سوداګر تر ډېره د ګیلان او شیروان [4] په ولایتونو پورې نښلي او له همدغو ځایونوڅخه په لویه اندازه وریښم په لونت Lavent / شام – ژ / سوریې – ژ کې اروپایي کارخانو ته لیږدوي.

---

[1] -دا د کسپین د سمندرګي په سویل کې یوازینی لنګر ځای دئ. - لیکوال

[2] - همدغه پادشاه د فارس پلازمینه له قزوین څخه اصفهان ته راوړه. - لیکوال

[3] - د ګیلان په اړه ډېر دقیق روایت د جونس هانوی Jonas Hanway په یون لیک کې ورکړل سوی دئ او دا نوم تر ډیره په بشریت کې پېژندل سوی دئ او ددې ځای د تأریخي آبداتو پر مخ کیندل سوی دئ. تاسو کولی سئ د ګیلان په اړوند نور ګټور معلومات د طبي ډاکټر ویلیم کوک په لیکنو کې تر لاسه کړئ چې د «روسیې په امپراتورۍ او ایران کې سفرونه» نومېږي. – لیکوال

[4] - د کسپین د سمندرګي په لویدیځه ضلع کې واقع دئ؛ دلته پریمانه وریښم تولیدیږي خو د ګیلان د وریښمو په پرتله لواړ دي او د ګیلان وریښم په ټول فارس کې ښایسته او د لوړ کیفیت وریښم دي. لیکوال

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

د فارس د ورېښمو سوداګرۍ له دې لارې تر ۱۷۳۹ز کال پورې دوام وکړ، دا هغه وخت وو چې د انګلستان روسي کمپنۍ د پارلمان [5] تأیید تر لاسه کړ. هغوی خپل استازي ګیلان ته واستول ترڅو هلته د شیدو د پیرودلو او د انګلیسي توکو د پلورلو په محوریت یوه سوداګري رامنځته کړي. رضاقلي چې پر هند باندې د خپل پلار د لښکر - لیږد پرمهال پر فارس حکومت کاوهٔ هغوی ته په ورین تندي ښه راغلاست وویل. هغوی تر ۱۷۴۸ز کال پورې په ګیلان کې پاتې سول خو د نادر له مړیني وروسته په فارس کې د راپارېدلي اله ګولي له کبله اړ سول چې له دې ځایه ووځي او پایله دا سوه چې دوی خپل پريمانه مال او سوداګري توکي له لاسه ورکړي.

په ګیلان کې د فابریکې له بندیدلو مخکې د پیترزبورګ دربار په فارس کې د انګلیسانو د حضور په اړه شکمن سوی وو. په سمندر کې د بېړۍ چلوني او په سوداګرۍ کې د تجربو او پوهې په ډیریدلو سره هغوی دې ته لیواله سول چې دا سوداګري چې حقاً ددوی خپل وو کنترول کړي. د فارس حکومت له روسیې څخه جلا انګلیسي ماجرجوایانو ته ډیره پاملرنه وکړه، دوی د روسانو سیالان ول، همدا شان انګلیسانو کولۍ سول چې د خپلو پرمختللو مهارتونو له لارې او هم د جنګي کښتۍ جوړولو په مسلک کې ددوی د لیوالتیا له لارې د پادشاهي په پانګې کې ډیروالی راولي او د انګلیس موخه د کسپین په سمندرګي باندې برلاسی وو، همدا لامل وو چې د روسانو حسادت یې راوپاراوهٔ.

نوربیا

د مارچ په ۱۴ نېټې زموږ کښتۍ چې تر کړکیو پورې په مالونو ډکه او...

[قدرمنو لوستونکو! د ښاغلي رحمت آریا د آرشیف: لینک]

[5] - په انګلستان کې د لوانت شرکت ددوی پر وړاندې شدید مخالفت وکړ، دوی له هغه تاوان او ضرر څخه خبر ول چې د کسپین د سمندرګي سوداګرۍ ته یې رامنځته کول او پارلمان ته یې وویل روسي سوداګرو ته دداسې اجازې ورکول به ددوی انحصار ته شدیداً تاوان ورسوي.- لیکوال

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ